

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2000 m. vasario 12 d.

Nr. 31 (7)

Saturday supplement February 12, 2000

No. 31 (7)

Kazys Bradūnas

PAMOKYKIT IR MUS

Martyno Mažvydo pamokose
Sušneko pirmąkart lietuviškai
Ir jau Tolminkiemis su Donelaičiu
Kalbėjot klasikų kalba.
Paskui, despotų gaudomos ir žudomos,
Subegot į „Pavasario balsus“ ir „Pragiedrulus“,
O Putino, Krėvės ir Aisčio rankose
Spindėjot auksu, gintaru ir ašarom.
O, mūsų geros, brangios raidės,
Dabar po visą žemę išbarstytos,
Pamokykit ir mus jon atsiguulti
Lygiai, ramiai, prasmingai,
Kaip jūs į knygų puslapius.

ŠIMTMEČIŲ ŪGIAI

Tavo rūbas, tėvyne,
Apšlakstytas krauju.
Tavo karūnoj gruzda
Vietoj rubinų.
Kraujo lašai.
Ir tu sėdi ant Kryžių kalno
Karališkam soste kancios,
Kur lig žemės tau nusilenkia
Ateiti atnešusi Istoriją —
Ir iš nukirsto kryžiaus kelmo
Lapoja šimtmečių ūgiai.

PRISIKĖLIMO APEIGOS

Tavęs neužkasiau
Į sausą kopų smėlį
Rankom nuogom.
Girdi —
Tai skambina varpeliai vyturėlių
Prisikėlimo apeigom.

O, neapbrėpiama pavasario erdvė,
Zvaigždynais nurasoj vakarai!
Jau plyšta kevalo žievė,
Ir plūptelia, lyg liepsnos, pumpurai,
Nudeginę pirštus,
Šaltus pirštus mirties.
O tu rankas ištiesk! —

Žeriu nuo tavo karsto
Gimtines žemės saują,
Užpiltą per anksči.
Kelkis! —
Kūną ir kraują
Saulė atnašauja,
Kad būtum vėl jauna,
Kad būtum vėl šaisti.

TAUTOS AUTOPORTRETO ESKIZAS

Aš — tavin išaknijus tauta,
Ne klajoklių gentis.
Aš istorijos neišrauta,
Man tik žaislas mirtis.

Ne liepsnojanti stepių žolė,
Aš — ledinė šiaurės gelė.

Pūstelta Dievo kvapui,
Į milijonus trupų

Ir lydausi vėl širdimi —
Mane tu užgimęs imi.

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės paskelbimo akto skaito dr. Jonas Basanavičius. Dail. Petro Kalpoko pieštas paveikslas.

Tėvynės meilės pavyzdys

Virginija Paplauskienė

Gyvenimo vilnys nuneša į užmarštį daugelį vardų. Istorijoje dažnai minimi žymūs vardai, bet reikia atminti, kad ne vien jų deka pasiekta laisvė, atgauta lietuvių kalba, lietuviškas žodis. Žmonės, kurie buvę prie Lietuvos atgimimo lopšio, rūpinosi, puoselėjo ir saugojo ją, turi būti žinomi. Dirbdami ir aukodami savo gyvenimus tėvynei Lietuvai negalvojo apie išamžinimą ar atlygį. Dirbo vedami vienos minties — Vardan tos Lietuvos...

Nužerkime užmaršties dulkes nuo vienos kilnios asmenybės, tauraus žmogaus. Juozas Bagdonas (Bagdonavičius) — varpininkas, gydytojas, profesorius, dėstytojas, visuomenės veikėjas, publicistas, žurnalistas. Artimas Vinco Kudirkos bendražygis. Pragyventas ilgas, turiningas, turtingas gyvenimas ir palikti gražūs, brandūs kultūrinio, visuomeninio, mokslinio darbo pėdsakai.

J. Bagdonas gimė 1866 m. balandžio 6 d. Vilkaviškio apskrityje, Kybartų valsčiuje, Slibinų kaime. Pradinius mokslus baigė Naumiesčio pradinėje mokykloje, vėliau baigė Marijampolės gimnaziją. Budamas gabus ir siekdamas mokslo aukštumų, įstoja į Varšuvos universiteto medicinos fakultetą, vėliau persikeičia studijuoti į Maskvą. Studentaudamas Varšuvoje, įsijungia į visuomeninę veiklą. Jam rūpėjo Lietuvos reikalai, dalyvauja Varpo steigiamuosiuose susirinkimuose, varpininkų suvažiavimuose. Tada ir buvo sumanyta leisti literatūros, politikos ir mokslo laikraštį, kuris teiktų šviesą inteligentijai ir kaimo visuomenei. J. Bagdono pirmasis straipsnis pasirodė Aušroje 1886 metais Kvietimo slapyvardė. Persikėlus studijuoti į Maskvą, jis vėl įsijungia į slaptos lietuvių studentų draugijos teisinių ir ekonominių mokslų sekcijos darbą. Pradeda intensyviau bendradarbiauti Varpe, pasirašinėja Sidaro slapyvardžiu. Sėkmingai baigęs mokslus, grįžta į

Kudirkos Naumiestį, užsiima gydytojo praktika. Nuo 1892-1899 m. artimai bendrauja su Vincu Kudirka. Abu sprendžia Varpo leidimo problemas. O, mirus V. Kudirkai, perima redagavimą. Varpas tampa jo svarbia gyvenimo ašim. Vėliau, viename iš savo straipsnių J. Bagdonas rašo: „Su senuoju Varpu aš esu susigyvenęs nuo jo užgimimo dienų ligi mirties, t.y. ligi 1905 m. pabaigos... arčiausiai buvau susigyvenęs (1889-1905). Tuomet teko man ne tik redaguoti, bet ir rūpintis laikraščio ir knygų leidimu, jų administravimu, platinimu, statistika, demokratų partijos programos klausimais ir kt.“ Jis rūpinasi knygų platinimu. Kartu su broliu Jurgiu užsiima knygų gabenimu. Kaimuose buvo atsiradę slaptų valstiečių draugijų, kuriuos turėdavo savo įstatus, pagal kuriuos nariai mokėdavo reguliariai įnašus, už surinktus pinigus parsigabendavo ūkininką, Varpą ir kitų draudžiamų spaudinių, dalindavo si jais, darydavo slaptus susirinkimus, skaitydavo pranešimus, rašinėdavo ūkininkui korespondencijas, rinkdavo folkloro medžiagą (liaudies dainas, pasakas, patarles, mįsles, liaudies medicinos žinias). Kai kurių žmonių namuose buvo įsteigtos slaptos skaityklos. Pirmoji skaitykla Slibinų kaime buvo įsteigta pas Jurgį Bagdoną. Susirinkdavo žmonės, skaitė knygą, vykdavo slapti susirinkimai. Taip žingsnis po žingsnio vyko slapta kova su rusinimu. 1893 m. brolis Jurgis buvo suimtas, o Juozas buvo tardomas, vėliau suimtas, bet už užstatą paleistas.

Varpininkų kelias buvo sunkus. Juozui Bagdonui reikėjo paaugėti daug energijos, iniciatyvos, ištvermės. Jis turėjo atsisakyti savo asmeninių reikalų. Varpininkai turėjo griežtą tikslą — kovoti su caro valdžia. Kązin ar tuomet atkakliai dirbdami jie galvojo, kad greitai laimės kovą. 1904 metais buvo atgautas lietuviškas žodis. Žmonės dirbantys tokį darbą aukėjo savo ramybę, gyvenimo karjerą, turimą, šeimos laimę, asmens laisvę ir net gyvybę... J. Bagdonas viename savo straipsnių apie Varpo reikšmę rašo: „Varpininkai su savo talkiniais per 17 metų įstatė Lietuvą į demokratinį kelią, kuris tik toliau privedė šalį prie nepriklausomybės...“

Juozas Bagdono politinė, žurnalistinė veikla buvo labai plati ir intensyvi. Savo straipsniais jis pasirodė Vienybėje, Lietuvos, ūkininke, Varpe. Jis rašo aktualiomis politinėmis ir socialinėmis temomis. Jis vartojo per 50 slapyvardžių. Už savo veiklą buvo persekiojamas. Sužinojęs, kad bus tremiamas į Viatkos guberniją, pasitraukė į Vakarų. Gyveno Anglijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, vėliau Amerikoje. Čia jis taip pat nesėdėjo sudėjęs rankų. Nuo 1899 iki 1903 metų redaguoja Varpą, nuo 1904 iki 1905 m. ūkininką, 1901-1902 m. Naujienas.

Jis užsiima plačia visuomenine veikla. Škotijoje ir Londone organizuoja „Šviesos“ draugiją. „Svarbus Juozas Bagdono biografinis faktas buvo tai, kad jis padėjo rengti lietuvių paviljono organizavimą Paryžiaus pasaulinėje parodoje. Amerikos parodos komitetas, pasitikėdamas jo sumanumu ir jėgomis, išrinko jį tam darbui. Tai buvo Lietuvos išėjimas į platiuosius vandenis. Šios parodos organizavimą ir visus su tuo susijusius sunkumus jis aprašė straipsniuose, kurie buvo išspausdinti Mūsų senovėje II t. Nr. 1-14, 1937-1939 m.

Gyvenimas užsienyje jį tiek liūdindavo, norėjo sugrįžti Lietuvon ir dirbti savo žemėje. Bet nuolatiniai, iš pradžių rusų žandarų, o paskiau vokiečių valdžios, persekiojimai atimdavo viltį pasilikti savo žemėje. 1902 m. nelegaliai buvo atvykęs į Lietuvą, dalyvavo lietuvių demokratų partijos suvažiavime, buvo vokiečių suimtas. Jis turėjo Amerikos lietuvių A. Lialio asmens liudijimą ir buvo paleistas, bet iš Lietuvos turėjo išvykti. Škotijoje vertėsi

gydytojo praktika, taip pat iš čia bendradarbiavo Vilniaus Žiniose. 1905 metais jis išspausdina politinių brošiūrų ir atsišaukimų — Broliai Lietuviai, Penkiolikai metų su kaku, Šventojo caro valdžia, Iš revoliucinio judėjimo, Kur dingsta mūsų sudėti mokesčiai. Pagaliau 1906 m. sugrįžta į Lietuvą, bendradarbiauja spaudoje ir dalyvauja politinėje veikloje. 1907 metais dėl pažiūrų skirtumo iš partinės veiklos pasitraukė, bendradarbiavo Šviesoje, Vilnyje, Litvoje.

Jo gydytojo praktika taip pat plati. Reiktų atsiminti, kad jis vienas pirmųjų nustatė Vincui Kudirkai džiuvos diagnozę, rūpinosi juo 1914 m., kaip gydytojas, buvo paimtas į rusų kariuomenę, paskirtas Vilniaus karo ligoninės vyr. ordinatorium, vėliau su ligonine iškeltas į Maskvą. Dirbdamas gydytojo darbą, jis neapleidžia ir žurnalisto darbo, bendradarbiauja Santaroje, Lietuvos balse.

1918 m. grįžta į Lietuvą, į Naumiestį. Po metų persikelia į Kauną. 1919-1922 m. jis sveikatos departamento direktorius. Tai labai svarbios ir atsakingos pareigos. 1920 metais išleidžia vertimą Kas reikiama žinoti apie džiuvą. Juozui Bagdonui rūpėjo mokslo reikalai. Jis aktyviai įsijungia į Aukštųjų mokslų kursų organizavimą Kaune. Oficialus šių kursų atidarymas įvyko 1920 m. sausio 27 d. Kursai buvo daugiausia išlaikomi visuomenės lėšomis. Padėjo ir JAV lietuvių pažangioji visuomenė. (J. Šliupų pastangomis buvo surinkta daugiau kaip 200,000 auksinų aukų).

Nuo 1922 metų J. Bagdonas Lietuvos universiteto vidaus medicinos katedros ekstraordinarinis profesorius, dėstęs įvadinę mediciną, vidaus ligų polikliniką, bendrąją terapiją. Svarbus faktas tai, kad jis katedros įvadas į vidaus mediciną įkūrėjas ir vadovas (ši katedra įkurta 1922 m. rugsėjo 18 d). Metus buvo dekanu. Daugiau nei 13 metų atidėta profesoriam, naujų medicinos darbuotojų formavimui ir ugdymui.

Kaune gyvenančios jo mokinės dar ir dabar su meile prisimena savo dėstytoją. E. Miknevičienė pasakoja, kad jo paskaitos buvo įdomios, vaizdingos, jis parinkdavo įdomių pavyzdžių. Kaip žmogus jis buvo draugiškas ir visiems prieinamas, su juo galima buvo pabendrauti įvairiais klausimais. Ypač jai įstrigo jo kalbos paie alkoholio žala žmogaus organizmui.

J. Bagdonas bendradarbiauja medicininėje spaudoje. Atskiriomis knygomis išėjo jo įvadas į bendrąją mediciną, 1926 metais: Iš mūsų kovų ir žygių (2 dalys) 1931-1932 m. Kova dviem frontais ir kt.

Jo didelis nuopelnas tai, kad įsteigė ir vadovavo Lietuvos Blaivinimo sąjungai, 1935 m. buvo pirmininku. O taip pat leido ir redagavo žurnalą Blai-vybė ir Lietuva. Jis parašė ir išleido keletą atskirų leidinių šia tema. Jis rašo ir medicininėmis temomis. Natūralūs gydymieji vandenys Lietuvoje, Sveikatos reikalų tvarkymas, Dirbtinis pneumothoraxas ir jo panaudojimas, Iš Džiova

sergančių statistikos ir daugelį kitų.

Lietuvos Blaivinimo sąjungos veikla buvo sustabdyta 1940 m. Vokiečių okupacijos metais, kartu su kitais inteligentais, jis rūpinosi kova su girtavimu. 1942 m. Blaivinimo sąjungos veikla vėl atnaujinta. 1943 m. išėjo žurnalas Darbas ir sveikata. Jo atsakingų redaktorių buvo J. Bagdonas. Lietuvos Blaivinimo sąjungos vyriausiąją valdybą sudarė prof. dr. J. Bagdonas (pirmininkas), dr. V. Lašas, dr. V. Vaičiūnas, prof. dr. Gruodis, prof. kunigas Yla, dr. Tupčianskas, mokytojas V. Saladzius, 1942 metais gruodžio 8 d. Kaune buvo atidaryta priešalkoholinė paroda, skirta kovai su naminės degtinės gamyba.

Gyvendamas Kaune, su žmona Ona Jakštaite augino dvi dukras, rūpinosi jų išmoksline. Mokslas jam buvo šviesa. Užėjus antrajai rusų okupacijai, vėl pajuto grėsmę dėl savęs ir savo šeimos. Kaip ir daugelis Lietuvos inteligentų, buvo priverstas apeisti tėvynę 1944 metais. Gyveno Vienoje, Vokietijoje, Amerikoje. Savo paskutines dienas praleido Cleveland, OH. Mirė 1956 m. birželio 8 dieną. Vykdamas velionio valią, jo palaikai 1979 metais buvo perkelti į Lietuvą. Jis palaidotas šalia artimųjų Kudirkos Naumiestyje.

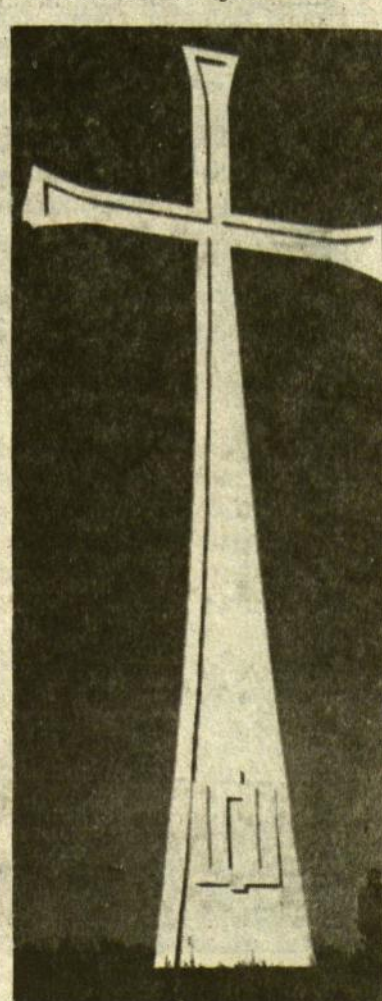
Juozas Bagdono gyvenimas ir veikla gali būti daugeliui žmonių pavyzdžiu, kaip galima dirbti, aukotis tėvynės labui. Jo nuopelnai neliko nepastebėti — prezidento Smetonos dekretu jam, kaip varpininkui, už nuopelnus, kovojant su caro valdžia, paskirtas Vyčio kryžius. Jo vardas įrašytas knygnešių sienelėje, kuri yra prie karo muziejaus. Siemet, J. Bagdono atminimą, nutarta įamžinti paminkline lenta. Ši lenta bus pritvirtinta prie namo Kaune, Mickevičiaus gatvė 30, kuriame gyveno profesorius, daktaras, varpininkas, publicistas, žurnalistas, kultūros ir visuomenės veikėjas.

Prisikėlimo kryžius ant Nepriklausomybės piliakalnio Kaltėnuose.

Prisikėlimo kryžius ant Nepriklausomybės piliakalnio Kaltėnuose.

Prisikėlimo kryžius ant Nepriklausomybės piliakalnio Kaltėnuose.

Prisikėlimo kryžius ant Nepriklausomybės piliakalnio Kaltėnuose.

Prisikėlimo kryžius ant Nepriklausomybės piliakalnio Kaltėnuose.

Sėdi J. Bagdonas; jam iš dešinės — dukros Aldona ir Ona; iš kairės — žmona Ona Jakštaite ir J. Bagdono dukterėčia Ona Bagdonavičiūtė.

Italų Kultūros instituto atidaryme dalyvavęs Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus (kairėje) ir Italijos ambasadorius Lietuvoje dr. Mario Fugazzola. Nuotr. Audronius J. Žygavičius

Lietuva — Italija

Algimantas A. Naujokaitis

Lietuvos kultūros priešaušryje

Lietuvių Literatūros ir Tautosakos institute parengtame *Lietuvių rašytojų sąvade* pirmuoju įrašytas Sicilijoje apie 1465 metus gimęs italas Jonas Silvijus Amatus sicilijietis — poetas, filologas, Žygimanto Augusto auklėtojas. Iki miręs gyvenęs Vilniuje, jis parašė ir mūsų literatūrą įėjusius lotyniškus eilėraščius, vadovėlius, kitokių veikalus.

Ne tik šis, bet ir daugelis kitų, su Italija susijusių, vyrų, turėjusių didelę įtaką besiformuojančiai Lietuvos kultūrai ir mokslui buvo paminėti konferencijoje, surengtoje Italų kultūros instituto Vilniuje atidarymo proga. Italijoje daktaro laipsnį įgijęs Pranciškus Škorina išleido Lietuvoje pirmąją knygą, o Abraomas Kulvietis ėmė vadovauti pirmajai klasikinę kalbų mokyklai. Į Vilnių atvykus italo Lorenzo Maggio vadovaujamiems jėzuitams, čia buvo įkurta kolegija, vėliau popiežiaus bule *Dum atenta* išaugusi į akademiją — dabartinį universitetą.

Konferencijoje paminėjęs šiuos ir kitus faktus, 1947 m. įkurtos Milano kalbininkų draugijos narys korespondentas prof. Vytautas Ambrazas, Italijos ambasadorius Lietuvoje dr. Mario Fugazzola, kiti prelegentai pabrėžė, kad Lietuvos kultūros priešaušryje atsiradę tamprūs abiejų šalių ryšiai padėjo formuotis Lietuvos literatūrai, mokslui, menams, o ant Romos imperijos pagrindų susiformavusios lotynų kalbos dėka, pasak prof. Eugenijos Ulcinaitės, Lietuva

ėmė atsikratyti slavų itakos, integravosi į intelektualią Vakarų Europos erdvę, įrodė savo europietiskumą, nubrėžė svarbiausias gaires humanitarinių procesų raidai iki pat mūsų dienų. Vilniaus vyskupas prof. Jonas Boruta, SJ, konferencijoje pabrėžė, kad didelę įtaką turėjo ir tebeturi Lietuvos jėzuitai — ryšių tarp Romos ir Vilniaus puoselėtojai.

Išieivai istorikai Romoje

Italų kultūros centre vykusiame mokslinėje konferencijoje buvo taip pat prisiminta Italijos parama mūsų kultūrai bei mokslui sunkiais sovietinės okupacijos metais, kai dauguma mokslininkų buvo priversti pasitraukti į Vakarus. Pasak prof. V. Ambrazo, tuomet Romoje susibūrė stiprios lietuvių istorikų jėgos. Vatikano, jėzuitų ir kituose Italijos archyvuose surastų duomenų pagrindu, Zenonas Ivinskis parengė ir išleido monografiją *Šv. Kazimieras, veikalus Merkelis Giedraitis ir jo laikų Lietuva, Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, daugeli studijų, paskelbtų Lietuvos katalikų mokslo akademijos darbuose.

Italijoje itin vaisinga buvo kun. prof. Pauliaus Rabikauskas, SJ, mokslinė veikla. Apibendrinęs Romoje atliktų archyvinių tyrimų duomenis, jis parengė ir išleido du pirmuosius, o vėliau kitus svarius *Lietuvos istorijos šaltinių* tomas, užsienio istorikų ir dabar laikomus tokio tipo mokslinių leidinių pavyzdžiu. Romoje kun. P. Rabikauskas taip pat parašė ir paskelbė ištisą seriją studijų, kuriose pirmą

syki tiksliai nustatė ir išsamiai nušvietė Vilniaus Akademijos įsteigimo aplinkybes, iškreiptai aiškintas Lietuvoje sovietmečiu išleistuose darbuose. P. Rabikauskas savo darbuose taip pat pateikė tikslų duomenų apie Vilniaus Akademijos rektorius, lietuviškumo apraiškas akademijos gyvenime, apie Motiejų Kazimierą Serbievičių, K. Sirvydą ir kitus to meto švieuosius. Lietuvos praeities faktai kun. P. Rabikausko darbuose nagrinėjami su plačia Europos istorijos perspektyva, išryškinant ir tiksliai atskleidžiant ryšius su Italijos ir kitų Vakarų šalių kultūriniu gyvenimu. Šiuo atžvilgiu pažymėtinas P. Rabikausko parašytos ir redaguotos Lietuvos krikšto studijos.

Prof. V. Ambrazas savo pranešime pažymėjo, kad priliutuanistikos tyrimų ir studijų Italijoje Lietuvos okupacijos metais daug prisidėjo ir monsinjoras dr. Vincas Mincevičius, sukaupęs nepaprastai vertingą su Lietuva susijusių knygų bei žemėlapių kolekciją. Dr. Cesare Grampa iniciatyva buvo parengtos kelios italų monografijos iš Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos.

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija tremtyje

Konferencijoje buvo pabrėžta, kad didžiai reikšmingas mokslui ir kultūrai buvo sovietų uždarytos Lietuvių Katalikų mokslo akademijos atkūrimas Romoje 1955 m. Čia įvyko ir pirmasis tremtyje šios akademijos suvažiavimas.

Apie šios akademijos didelės veiklos mastą Italijoje byloja 56 tomai jos narių parengtų ir paskelbtų veikalų, tarp jų K. Avizonio, Z. Ivinskio, A. Salio raštų daugiametis rinkinys. Palyginus vien su Lietuvių Katalikų mokslo akademijos istorikų Romoje paskelbtais veikalais, tikrai apgailėtina atrodo tokie okupuotoje Lietuvoje išleisti darbai kaip *Lietuvos TSR istorija* ar *Lietuvos TSR istorijos šaltinių* tomai, pažymėti Lietuvos TSR Mokslų akademijos ženklui, kalbėjo prof. V. Ambrazas.

Nuo 1991 m. Lietuvių Katalikų mokslų akademija sėkmingai tęsia savo veiklą gimtajame krašte, tačiau jos indelis, deja, ligi šiol nėra deramai įvertintas. Italų Kultūros institute surengtoje konferencijoje buvo pažymėta, kad net oficialios Lietuvos mokslo institucijos vis dar bando kurti iškreiptą įvaizdį, esą Lietuvoje yra ne dvi, o tik viena —

okupacijos metais įsteigta Lietuvos Mokslų akademija, kad tik ji viena verta valstybės dėmesio ir paramos, tokiu būdu ignoruojant Lietuvių Katalikų mokslo akademiją.

Italų filologai — baltistikos mokslui

Idomūs buvo konferencijoje prof. Bonifacio Stundžios nagrinėti tiek ankstyvesni, tiek dabartiniai Italijos filologų darbai baltų kalbotyros baruose, domėjimasis lietuvių kalba ir kultūra.

Dar 1931 m. Italijoje buvo pradėtas leisti pirmasis pasaulyje baltistikos periodinis leidinys *Studi Baltici*, o prof. V. Pisani su savo mokiniais 1947 m. įkūrė, dabar plačiai žinoma, Milano kalbininkų draugiją, kurios nariais korespondentais išrinkti ir penki Lietuvos filologai: akademikas V. Mažiulis, profesoriai A. Girdeinis, V. Ambrazas, B. Stundžia ir H. Zabulis.

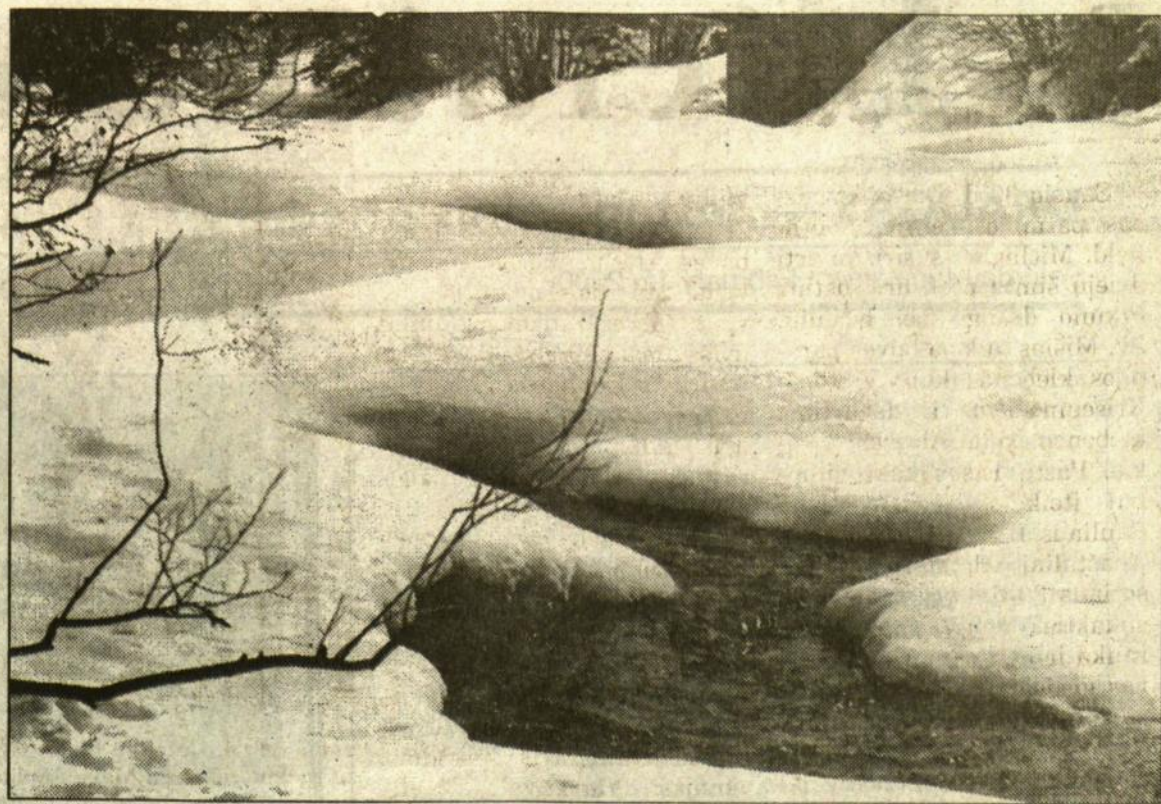
Pasak prof. B. Stundžios, Italijos ir Lietuvos filologų bendra veikla padėjo baltistikai įsiviešėti Italijos akademines erdves. Dar Lietuvai neatgavus nepriklausomybės, Florencijos universitete pradėtas skaityti baltų filologijos kursas, o 1981 m. imta leisti žurnalą *Ponto-Baltica*, išspausdinusi vertingų baltų kalbininkų darbų. Tuos darbus tęsia ir gilina jaunesnės kartos Italijos ir lietuvių lingvistai. Beje, idomiausias jų — konferencijoje dalyvavęs jaunas Parmos universiteto profesorius Guido Micheli, praktikuojantis Vilniaus universitete, gerai išmokęs lietuvių kalbą, apgynęs daktaro disertaciją, skirtą baltų ir indoeuropiečių veiksmažodžio problemoms. G. Micheli darbe atskleista, kad lietuvių kalbos faktai ne vienu atveju yra senoviškesni už senovės indų ir graikų kalbų faktus. Tai rodo lietuvių kalbos archaiškumą.

Pastarąjį dešimtmetį G. Micheli dėmesio susilaukė senieji lietuvių raštai, ypač vertimo santykio su originalu problema ir šaltinių paieškos. 1997 m. pasirodė jo parengtas 16 amžiaus lietuvių vertėjo, giesmių eilintojo Simono Vaišnio išverstos veikalo *Žemčiuga teologiška* kritinis leidimas. Tai pirmas toks Vaišnio raštų mokslinis leidinys su lygiavertiu lietuvišku ir originalo tekstu. Netrukus turėtų pasirodyti G. Micheli parengtas kritinis M. Mažvydo raštų ir jų šaltinių leidimas, leidykla jau įteiktas Bretkono giesmės su šaltiniais ir komentarais.

Į filologinį, ypač kultūrinį, darbą palinkusi ir G. Micheli žmona — lietuvaite Birutė Žindzintė, Vilniaus universitete baigusi lietuvių kalbą ir literatūrą su klasikinių kalbų specializacija. Dabar Milano universitete ji dėsto lietuvių kalbą. Vilniuje, Italų kultūros institute surengtoje konferencijoje Birutė Žindzintė-Micheli įdomią paskaitą apie lietuvių dailės, muzikos ir teatro ryšius su Italija.

Placią vagą baltistikoje daro ir Pisos universiteto profesorius adjunktas Pietro U. Dini. Šis jaunas italas taip pat bemaž metus praktikavosi Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedroje. Gerai pramokęs lietuvių kalbos, P. U. Dini ėmė gilintis į senuosius raštus, įrodė, kad M. Mažvydas savo veikalus vertė ne tik iš lenkų, kaip iki šiol buvo įprasta manyti, bet ir iš lotynų kalbos.

Apžvelgdamas šio mokslininko darbus, prof. B. Stun-

Pavasario pažadai...

Prisimintas solistas ir chorvedys V. Verikaitis

Prieš dešimt metų iš Toronto pasivečiuoti atvykęs į Vilnių, staiga mirė solistas ir chorvedys Vaclovas Verikaitis. Paminėti jį, prisiminti V. Verikaitio nuopelnus, užsienio lietuvių tarpe ugdamą lietuvišką muzikinę kultūrą, į Meinininkų rūmus (Vilniaus Rotušę) susirinko gausus būrys V. Verikaitio talento gerbėjų, muzikų, chorvedžių, taip pat jį pažinojusių užjūryje, tarp jų Birutė Pukelevičiūtė, į Vilnių neseniai vėl grįžęs Kazys Bradūnas su žmona Kazimiera.

Pradėdama atminimo vakarą, muzikologė, knygos *Čikagos lietuvių opera* autorė J. Ratė Viliūtė sakė, kad, jei ne pamirėtume Vaclovo Verikaitio, būtų spraga mūsų muzikiniame gyvenime.

džia jį pavadino ir atradė. Mat Krokovoje P. U. Dini Jogaikių bibliotekoje aptiko lietuvišką rankraštį Lysijaus *Mažąjį katekizmą*, parašytą 1719 m. Remdamasis šiuo rankraščiu, Engelis išleido tą katekizmą, bet paties rankraščio mūsų lituanistai iki tol nebuvo net matę.

Prof. B. Stundžia pažymėjo ir kitą naują bei reikšmingą P. U. Dini darbą-knygą *Baltų kalbos*, kurią užpėnai išleido Italijos „La Nuova Italia“ leidykla serijoje *Europos kalbos*. Pasak prof. B. Stundžios, italai gali didžiulius tokiu išsamiu baltistikos veikalu, kokio neturi net pačios baltų tautos — lietuviai, latviai. Beje, šis P. U. Dini veikalas jau išverstas į lietuvių kalbą ir tikimasi, kad šiemet bus išleistas.

Prof. B. Stundžios nuomone, tai iš tiesų panoraminis baltų filologijos ir jos istorijos veikalas, kuriame apibendrinti daugybės įvairių kartų bei paradigų baltistų, tarp jų ir paties autoriaus tyrimai.

Beje, P. U. Dini drauge su Udine universiteto profesoriumi N. Mikhailovu prieš kelis metus pradėjo leisti naują baltistinį žurnalą *Res Balticae*, kuris jau susilaukė pripažinimo ir aprėpia plačią baltistinę problematiką. Spręstas problemas padeda ir naujasis Italių kultūros institutas, įsikūręs Vilniaus universiteto kaimynystėje, Aliumnato rūmuose. Pasak šio instituto veikloje dalyvaujančio G. Micheli, toliau stiprinami baltistikos centrai Italijoje, lietuvių kalba dėstoma Parmos, Florencijos, Pisos, Milano, kituose universitetuose, tęsiamos Lietuvos istorijos šaltinių paieškos bei tyrimai

J. Viliūtė apžvelgė V. Verikaitio gyvenimą ir veiklą. Jis buvo giedrios pasaulejaautos, nenuilstamos, veiklos ir nemažo talento žmogus, sunkiomis sąlygomis puoselėjęs lietuviškos dainos meną.

J. Viliūtė priminė, kad jau pabėgėlių telkiniuose Vokietijoje jis dainavo lietuvių choruose, ansambliuose, vėliau pats juos steigė ir vadovavo, o Kanadoje, baigęs Toronto Muzikos akademiją, susiformavo į profesionalų muziką, solistą, chorvedį. V. Verikaitis buvo choristu ir solistu Toronto operoje, dalyvavo populiariojo radijo valandėlyje „Songs of my People“. Nuo 1953 metų dainavęs per Kanados CBC radijo programą „Sunday

Morning Recitals“, į savo repertuarą būtinai įtraukdavo ir lietuviškų dainų, ko, pasak J. Viliūtės, iki tol niekas nesugebėjo padaryti.

Išėjęs muzikinio gyvenimo žinovė J. Viliūtė kalbėjo ir apie V. Verikaitio nuopelnus, išsiviję puoselėjant chorinę veiklą. Jis vadovavo Hamiltono mergaičių chorui „Aidas“, su kuriuo V. Verikaitis koncertavo ne tik Kanadoje, bet ir JAV, Pietų Amerikoje, Europoje. Nuo 1978 metų vadovavo Toronto lietuvių chorui „Aras“. Pasak J. Viliūtės, šio choro repertuaro dainose buvo jaučiamas tolimos, brangios, idealizuotos tėvynės ilgesys. Beje, tai palidudijo, į plokštelę įrašytą ir salėje jaudinančiai nuskambėjusi, viena tokia šio choro daina. Apie susitikimus su V. Verikaitiu, viešnagės pas jį išpuodžiais pasidalino solistė, Seimo narė Nijolė Ambrazaitytė. Jai išpūdi paliko akšomėnis, malonus V. Verikaitio balsas. Iš V. Verikaitio jai dovanotų natų solistė padainavo kelis vokalius kūrinius.

Prisiminimais apie V. Verikaitį taip pat pasidalino solistas Danielius Sadauskas, Ona Valiukevičiūtė ir kt. Jie atliko ir vokalius kūrinius.

Išpuodžiai, galingai skambėjo taip pat Krašto apsaugos ministerijos karininkų Ramovės choro „Aidas“ atliekamos dainos, tokios pačios arba panašios, kurias dainuodavo V. Verikaitio choras „Aras“.

Algimantas A. Naujokaitis

Sol. Vaclovas Verikaitis.

Italijos Kultūros instituto direktorius prof. Ostelio Remi (kairėje) ir italų mokslininkas-baltistas prof. Guido Micheli.

Nuotr. Audronius G. Žygavičius

Prof. dr. Justino Pikūno pagerbtuvės

Sausio 30 d. Dievo Apvaizdos parapijos centre, Southfield, Michigan, susirinko arti dvių šimtų prof. dr. Justino Pikūno draugų bei bičiulių. Šv. Mišias aukoję buvę parapijos klebonas kun. Viktoras Kriščiūnaitis ir dabartinis klebonas kun. Aloyzas Volskis. Pastarasis sukaktuvinių, kaip ir daugelis kitų, išrinko prof. dr. Justino Pikūno draugų bei bičiulių. Šv. Mišias aukoję buvę parapijos klebonas kun. Viktoras Kriščiūnaitis ir dabartinis klebonas kun. Aloyzas Volskis. Pastarasis sukaktuvinių, kaip ir daugelis kitų, išrinko prof. dr. Justino Pikūno draugų bei bičiulių.

Programai gyvai vadovavo ir iš sukaktuvinių raštų ištraukus skaitė populiarioji aktorė Virginija Kochanskytė, i pagerbimą specialiai atvykus iš Lietuvos. Patoje pradžioje rengėjų vardu Birutė Bublėnė ir Romualdas Kriaučiūnas profesorį apjuosė dviem, Lietuvoje išauostomis, juostomis. Pirmoji — jo 50-ties metų akademinio darbo proga, antroji — jo 80-tojo gimtadienio proga.

Programoje apie sukaktuvinį, kaip psichologą, kalbėjo dr. Romualdas Kriaučiūnas. Pastarasis buvo vienas mokymų, kuriems studentas Justinas Pikūnas, ruošdamas savo disertaciją Miunchene, 1948-taisiais metais davė psichologinius egzaminus. Pranešime paminėta, kad profesoriaus mokslinis palikimas susijęs su mokymu, kursų dėstytoju, vadovavimu tezių bei disertacijų paruošimu ir iš gausaus raštinio palikimo. Čia įeina jo išspausdintos studijos, raštai, straipsniai, priemonės kitiems, ypač akademiškai pasauliui. Visa tai vainikavo jo stambios ir vertingos knygos. Kai kurios jų susilaukė net papildomų laidų.

Apie sukaktuvinį, kaip ateitininką ir visuomenininką, savo gyvais prisiminimais dalinosi dr. Petras Kisieliū, kartu su sukaktuviniu lankęs Marijampolės gimnaziją. Jau po karo dr. Kisieliū iš sukaktuvinio perėmė Studentų ateitininkų sąjungos pirmininkavimą, o daug vėliau, jau Amerikoje, iš profesoriaus perėmė Ateitininkų federacijos vado pareigas. Taigi šių iškilų asmenybių gyvenimas, ypač visuomeninėje veikloje, vyko lygiagrečiai ir dažnai kartu. Savo kalboje dr. Kisieliū pabrėžė sukaktuvinio meilę krikščioniškiems idealams ir lietuviškajam jaunimui.

Profesorius su žmona Regina užaugino ir išmoksino tris vaikus. Vienas jų, Kristina Pikūnaitė, trumpame žodyje pagarbiai prisiminė sukaktuvinį.

vininką, kaip šeimos tėvą. Žodžiu taip pat dar sveikino buvęs Ateitininkų federacijos vadovas Juozas Polikaitis. Jis ypač pabrėžė sukaktuvinio įnašą ateitininkų veikloje.

Birutės Bublėnės meniškai paruoštas sveikinimų albumas, talpinantis apie šimtą raštinų sveikinimų, bei medžio drožinys — angelas iš Lietuvos — buvo įteikti pagerbtuvių pabaigoje.

Prie lietuviškomis, austinėmis staltiesėmis padengtų stalų, pasipuošusių raudonų rožių puokštėmis, susirinkusieji, pakėlę šampano taures, sugiedojo net tris linkėjimų versijas: „Valio, valio...“, „Ilgiausių metų“ ir „Happy birthday“. Pagaliau pakviečiamas pats sukaktuvininkas tarti žodį. Jis padėkojo visiems ir visoms už šio pagerbimo suorganizavimą. Su entuziazmu teigė, kad žmogaus kūnas sugeba išgyventi arti šimto metų. To gražaus amžiaus visiems ir linkėjo. Jonas Mikulionis savo humoristinėmis eilėmis pabaigė oficialią dalį.

Vyko fotografavimas, pabendraavimas, kavutė ir užkanda. Salėje ant keletos stalų buvo išdėti profesoriaus mokslinių darbų bei knygų eksponatai. Ant pastovo buvo išstatyta keliasdešimt idomių nuotraukų apimančių sukaktuvinį bei jo šeimos gyvenimą. Norintieji galėjo gauti autoriaus autografą bei įrašymą jo vėliausioje knygoje „Meilės psichologija“.

Pagerbimo metu iš „Meilės psichologijos“ buvo skaitomos ištraukos. Pagarbos ir meilės sukaktuvininkui vedami, jo pagerbti susirinko gausus draugų ir bičiulių būrys. Nors lauke pustė sniegas, visiems kartu salėje esant, tikrai jautėsi jaukus draugiškumas.

Romualdas Kriaučiūnas

Kristina Pikūnaitė (kairėje) ir aktorė Virginija Kochanskytė prof. Justino Pikūno sukaktuvių puotoje.

Nuotr. Gražinos Kriaučiūnienės

Sausio 30 d. Detroite buvo pagerbtas prof. dr. Justinas Pikūnas; nuotraukoje jį (viduryje) matome su mokslo draugu Marijampolės gimnazijoje dr. Petru Kisieliū ir ištikimajame gyvenimo palydove, žmona Regina Pikūnienė. Nuotr. Jono Urbono

Paroda istorinėse kareivinėse

Kalifornijoje turistų dažnai lankomos San Juan Capistrano misijos kareivinių pastatų nuo sausio 15 iki vasario 20 dienos veikia Mykolas Paškevičiaus paveikslų paroda. Kelis šimtmecius ištvėres, būstas dabar yra tapęs pastovi „Art For Preservation“ galerija. Čia norima rodyti žymių dailininkų kūrinius ir iš jų pasirašytų reprodukcijų telkti lėšas žemės drebinimo apgriautai misijos šventovei „The Great Stone Church“. M. Paškevičiaus 36 paveikslai prisideda prie šio projekto.

Ispanų vienuolis tėvas Junipero Sera galutinai įkurdino San Juan Capistrano misiją 1776 m., taigi Amerikos nepriklausomybės paskelbimo metais. Vietovė pasakiška, netoli vandenyno, su daininga kregždžių sugrįžimo švente kovo 18-19 d. Vaziuojant iš Los Angeles 5-uju greitkeliu į San Diego pusę, lengvai pasie-

kiama pusiaukelėj.

M. Paškevičiaus parodos surengimu rūpinosi meno kolekcionierius Michael Stanley, verslininkas iš Dana Point. Maždaug prieš 18 metų, susipažinęs su Paškevičiaus darbais, įsigijo žymią jų dalį: tiek žavesio paskatintas, tiek nujauciantis jų didėjančią vertę ateityje. Juk M. Paškevičius yra meno istorijon įžengusio Kasimir Malevič mokinys garšioje Vitebsko meno mokykloje. Jau ten ir Amerikoje pasireiškė kaip emociingos veržlios linijos piešėjas, tapytojas iš Dievo malonės, savo paveikluose pasišovęs išreikšti vidinį objekto būvį. „Des Ding an sich“. Juo labiau žmogaus patosa.

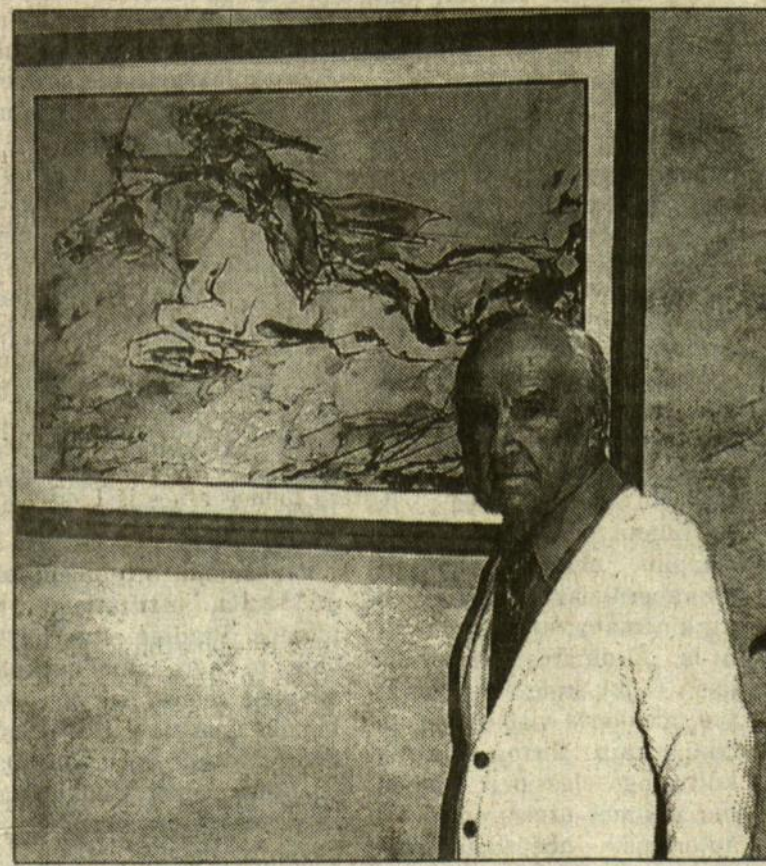
Artimiausioje parodoje matome neramius, kuo tikresnio įprasminimo ieškančius, brūkšnius, santūrų dažų panaudojimą, grakštaus neišbaigtumo laisvę. Tematiškai — ypatingo išgyvenimo vyksmą. Tai gali būti siautulingai žovada jojantis indėnų karys, dirigentas koncerto apoteozės metu, ar instrumentalistas, giliai įsi-jautęs į grojamą dalyką. Gali būti ir ramus moterų pokalbis, sėdint drauge, ar indėno kilni malda... Trijuose ne per seniausiai tapytuose darbuose pavaizduojama Kristaus kančia veide, be jokios šalutinės atributikos. Tapybinė analizė čia skiriama kančios esnei.

Dabartinėje parodoje matome neramius, kuo tikresnio įprasminimo ieškančius, brūkšnius, santūrų dažų panaudojimą, grakštaus neišbaigtumo laisvę. Tematiškai — ypatingo išgyvenimo vyksmą. Tai gali būti siautulingai žovada jojantis indėnų karys, dirigentas koncerto apoteozės metu, ar instrumentalistas, giliai įsi-jautęs į grojamą dalyką. Gali būti ir ramus moterų pokalbis, sėdint drauge, ar indėno kilni malda... Trijuose ne per seniausiai tapytuose darbuose pavaizduojama Kristaus kančia veide, be jokios šalutinės atributikos. Tapybinė analizė čia skiriama kančios esnei.

Atsivėlgiant į tą „viduriškumą“, tad ir parodai suteiktas tinkamas pavadinimas — „exploring the inner soul“. 33 kūriniai, priklausantys kolekcionieriui M. Stanley, išskatinti ant sienų, o 3 naujausi, išstatyti ant stovų.

Tie, kurie plastiniame mene, vertina piešimo galią, esu tikras, bus paveikti M. Paškevičiaus meistriskumo. Jei istorinės misijos kareivinių grubios sienos nekenkia šio subtilaus meno rodomui, tai kai kurių paveikslų iškabinimas per aukštai, beveik palubėje, yra nesupratimas. Jau geriau glaustiai vieną prie kito, negu aukštokai virš kitų. Juk tai nėra didelio formato freskos, į kurias neretai žiūrima, užvertus galvą.

Pranas Visvydas

Dail. Mykolas Paškevičius savo paveikslų parodoje San Juan Capistrano, Calif.

Laikas naikina J. S. Bach muzikos kūrinių originalus

Šiais metais, besiruošiant minėti muzikos milžino, kompozitoriaus Johann Sebastian Bach 250 metų mirties sukaktį (mirė 1750 m.), pasigirdo ir nerimą keliantis susirūpinimas.

Kaip žinoma, J. S. Bach yra sukūręs tūkstančius įvairios muzikos veikalų, išskyrus operas. Jo kompozicijos reprezentuoja baroko periodo muzikos viršūnę ir pabaigą. Susirūpinimą kelia jo muzikos kūrinių originalai, kuriuos, kad ir palengva, bet negailestingai naikina laikas. Sakoma, jog tokie, dideli J. S. Bach veikalai, kaip „Christmas Oratorio“, St. Matthew Passion“ ir „Mass in B“ jau tiek apirę, kad juose yra vietų, kurias sunku beįskaityti. Nemažai skylių, bei įtrūkimų yra ir kituose jo kūriniuose.

Jau pavykę išaiškinti J. S. Bach rankraščių gedimo priežastis. Tai rašalas, kurį Bach naudojė. Tas rašalas buvo pagamintas iš „gum arabic“, geležies rūdos ir vandens ar vyno. Rašale esantios rūgštys greitina gedimą, o geležies rūda palengvina oksidaciją, nuo kurios popierius ima ruduoti.

Tos patios problemos neišvengė ir visi kiti kompozitoriai, kurie 18 amžiuje gyveno ir kūrė šiaurinėje bei centrinėje Vokietijos dalyje. Ta problema nepalietė tik Wolfgang Amadeus Mozart ir Franz Joseph Haydn kūrinių. Mat, jie naudojo geresnį, Italijoje pagamintą, popierių ir skirtingą rašalą.

J. S. Bach.

Apie 80 procentų J. S. Bach veikalų originalai yra saugomi bibliotekose seife Berlyne, Vokietijoje. Kad tuos originalus apsaugotų nuo tolimesnio gedimo, reikės atlikti daug kainuojantį konservavimo (ne restauravimo) darbą. Pagal tos bibliotekos muzikos skyriaus vedėją Helmut Hell apskaičiavimą, tai kainuos tarp 4 ir 10 milijonų dolerių. „Nors atrodo, kad tai labai daug pinigų, tačiau nereikia pamiršti, kad visas J. S. Bach muzikos originalų rinkinys vertas šimtus milijonų“, — sako H. Hell. Tikimasi surasti, kas supras šį be galo svarbų reikalą ir padės išgelbėti J. S. Bach rankraščius nuo visiško išnykimo.

Bibliotekos restauravimo ir konservavimo departamento vedėjas Harmut Bohrenz tvirtina, jog iš bibliotekoje saugomų J. S. Bach muzikos originalų, nuo 1,000 iki 1,500 lapų gedimas tiek toli pažengęs, kad reikalauja neatidėliojant juos gelbėti.

Kadangi J. S. Bach buvo vargonininkas, todėl ir didelė dalis jo kūrybos skirta vargonams. Įdomu pastebėti, kad 1985 m. minint J. S. Bach 300 m. gimimo sukaktį (gimė 1685 m.), Tusan, Arizona, St. Michael bažnyčios vargonininkas, vargonų solistas, anksčiau gyvenęs New Yorke, Albinas Prižgintas buvo pasiryžęs visus J. S. Bach vargonams, sukurtus veikalus atlikti. Koncertų ciklą pradėjęs rugsejo mėnesį, žinant, kad tų veikalų yra šimtai, juos užbaigti tikėjosi 1987 metais.

J. S. Bach daugybę veikalų sukūrė ir orkestrams, ir klavišiniams instrumentams. Iš klavišiniams (klavesinui, fortepijonui) sukurtų veikalų ypač žymus „Das wohltemperierte Clavier“. Tas didelis veikalas susideda iš 48 preludijų ir fugų — po dvi kiekvienai majorinei ir minorinei tonacijai. 1987 m. nustebino M. K. Čiurlionio menų gimnazijos, dabar Curtis muzikos institute, Philadelphia, PA., studijuojantis pianistas Andrius Žlabys, atlikęs jų maždaug pusę.

Kitas nemažiau žymus veikalas „Goldberg Variation“, parašytas harpsikordui (instrumentas, panašus į fortepijoną, skirtumas toks, kad, juo grojant, stygos užgaunamos ne klavišais, o panašiai kaip arfa — pirštais). Tas veikalas susideda iš 30 variacijų, parašytų pagal vieną temą.

Be abejo, Johann Sebastian Bach 250-ta mirties sukaktis bus prisiminta visame pasaulyje. Tą sukaktį ypač iškilmingai rengiasi paminėti Vokietija. Nenuostabu, juk jis jos sūnus. Ateinančią vasarą Leipzige įvyks tarptautinis J. S. Bach festivalis. Jo paruošimas kainuos apie 4 milijonus dolerių.

P. Palys

Prof. Justinui Pikūnui jo sukaktuvinio pokyliaus proga įteikta ypatinga dovana — angelas. Iš kairės: Birutė Bublėnė, akt. Virginija Kochanskytė, prof. J. Pikūnas ir dr. Romas Kriaučiūnas. Nuotr. R. Ražauskienės

Prof. J. Pikūno akademinės-kūrybinės veiklos 50 m. ir 80 m. amžiaus sukakties pokilyje. Iš kairės: sukaktuvine juosta papuoštas prof. Pikūnas, šio pobūvio organizatorė Birutė Bublėnė ir sukaktuvinio gimnazijos lauk draugas, kalbėjęs pokilyje, dr. Petras Kisieliū. Nuotr. R. Ražauskienės

Leidiniai

Šaunios asmenybės atminimui

Vytautas A. Jonynas

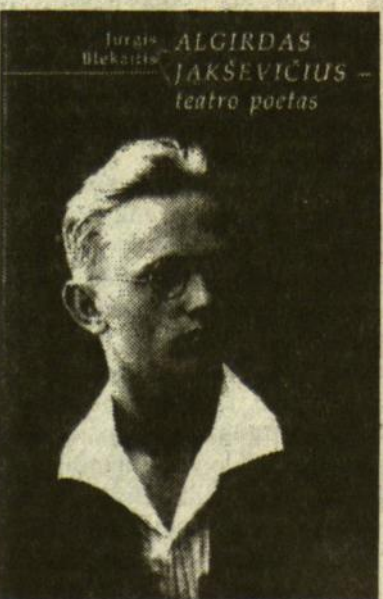
Poeto, vertėjo, ir teatro kūrėjo Jurgio Blekaitio nuovoka ir įžvalgumas literatūrinėje kritikoje yra seniai visų pripažinti. Nebūtina tačiau visų vienodai įžiūrimas kitas jo kritikos požymis. Būtent, jo meistrištas biografijos žanre. Sudėtingame, reiklyme, pavojingai nuobodžiam, jei neremiamai plataus apsisukimo, saikio pagarbos ir emocinio susitvarkymo.

Visus tuos įgūdžius Blekaitis yra išsiugdęs pamažu, nesistėmęs ir pasigeretėtinai natūraliai. Mat, kaip retą kurį mūsų rašto žmogų jį valdo savotiškas kategorinis imperatyvas: prierašumas buvusiems savo mokytojams ir žmonėms, padėjusiems jam bręsti bei tobulėti. Ar tai būtų prof. Balys Sruoga, ar teatro inovatorius Alg. Jakševičius, ar draugai poetai — Henrikas Radauskas ir Alfonsas Nyka-Niliūnas, Blekaitis nesiliauja jais domėjęs ir grįžta prie jų biografinių eskizų kaskart, kai atsiranda naujesnės informacijos.

Bene įspūdingiausia šio proceso pavyzdį galėjo patirti *Metmenų* skaitytojai, kai, pradėdami 54-tąjį (1988) to žurnalo numerį, ėmė rodytis jo skiltyse nauja serija Blekaitio tekstų apie Nepriklausomybės dešimtmečio Lietuvos teatro vingius. Nesunku buvo atspėti, kad straipsniais bus siekiama papildyti, dar 1953 metais pasirodžiusią *Aiduose*, autoriaus apybraižą, pavadintą „Lietuvos teatro problemas“ ir ta pačia proga bus prisimintas Blekaitio mokytojas bei asmeninis draugas Algirdas Jakševičius.

Nepaisant šiek tiek pagėrėjusių bendravimo su Lietuva galimybių, nepaisant kad, Alg. Samulionio dėka, Blekaitiui pavyko gauti savo diplominio darbo apie Alg. Jakševičių nuorašą, tariamai nesudėtinga šių eskizinių straipsnių ruošą pareikalavo keleto metų ir tik pernai (1999) tie tekstai buvo išlaisvinti iš *Metmenų* žurnalo pečių ir sutelkti atskiran leidiniui, pavadintam: *Algirdas Jakševičius-teatro poetas*. Išoriniai tikrai neišvaizdžiam. Kišeninio formato ir nepadoriai, smulkaus „mini-mini“ petito šriftu.

Vidinio turinio atžvilgiu, Blekaitio knygelė, žinoma, visai kas kita. Jai apibūdinti tektų imtis termino: „Tour de force“, kadangi tai kažkas neįprasta, grakštaus, savita bei šventiška, kad absoliučiai tinka *Įveikos* terminas.

Kaip aiškiai rodo veikalo pavadinimas, *Algirdas Jakševičius-teatro poetas* laikytinas biografija. Bet faktiškai tai yra istorinė apybraiža, gerokai persmelkta autobiografinio elemento. Suderint tuos dėmenis tarpusavyje buvo nelengvas uždavinys, bet aktyviai, kad Blekaitis tas kliūtis sėkmingai įveikia. Kas mažiau mėtasi į akis, tai kaip apskritai jįsai mažai sau leidžia nukrypti nuo temos. Susiduriam su savotišku paradoksu. Asmeninė Blekaitio kaip aršaus verbuotojo Akademinių teatro studijų, patirtis įgalina jį atkurti pažymėtinais autentiškai ir pagaviai tos apsišaukėlių teatro inovatorių grupelės sindromus. Visus reikšmus, skatinančius juos susidraugauti tarpusavyje, baistis dezertyras, pliaukšti apie būsimą tautinį teatrą, per pusmetrį pakilusį nuo „padlagos“, ir t.t. Nelaimė, Blekaitio plunksna sukelia iliuziją, tarytumai te jaunuo- liai/jaunuolės, patekę magų Jakševičiaus-Br. Lukošiaus nagus, ir dar veikiami Teatro seminaro veteranų, būtų gyvenę kažin kaip atokiai nuo pasaulio triukšmo. Praradę bet kokį sąlytį su gyvenamąja tikrove. Ar ta tikrove laikytumėm Ispanijos pilietinį karą, ar lenkų ultimatumą, ar kitus politinius įvykius, sukrėtusius tada vargšę Europą. Užuo- minų į juos Blekaitio knygoj nėra, nors kiekvienam aišku, kad sodresnė istorinio fono taptyba būtų knygai tikrai nepakenkus.

Nemažiau nelauktas, ir dar nepadoresnis, yra Blekaitio apriorinis kinematografijos — mūsų visų Auklėtojos ir Taurintojos — vaidmens ignoravimas. Niekur knygoj nėra nė pusės žodžio apie dvasinių akiracių plėtrą, kurią vykdė filmai, pradedant Charlie Chaplin, neužmirštamaisiais karvabarniais, ir baigiant lenkų kinematografijos šedevrais a la „Ordinatas Micharauskas“. O juk kino salė, ne kitur, mokėmės visų rimtų dalykų, kaip flirto plonybių, kultūringo elgesio ir vaidybinio stiliaus atpažinimo. Tas autoriaus neapsižiūrėjimas yra juo skandalingesnis, kad jis pažymi Blekaitio nepagarbą savajam jaunystės Aš. Kaip bežvelgtum, juk jis autentiškas Kauno šalgatvio vaikas, „aušroskas“, smalsus, pilnas staigų susižavėjimų ir nemaziau staigų nusivylimų. Padaras, kurio fantazija pasi- leidžia suoliuoti visomis kryptim ir kuri sergti nuo kvailysčių autoironijos (savišai- pos) dovanos. Štai kur glūdi jo knygos trauka ir jėga. Štai, kas įgalina jį sukurti tokią savo mentorius aptarti, kad po ją pasirašys kiekvienas, pažinojęs Jakševičių 1930 metų dešimtmetyje.

„Nenoriu leistas į apibendrinimus, koks yra tas tikras lietuvių būdas, bet žinau, ir visada tai jaučiau: puikus tokio lietuvių pavyzdys yra Algirdas Jakševičius — jis buvo taurus, tiesus, doras žmogus, nepaprastai darbštus, perfekcionistas visuose savo darbuose, nenusilenkias kliūtim, valingai ir atkakliai siekias

Jurgis Blekaitis.

užbrėžtų tikslų. Niekad negirdėjau jo giriantis; buvo paprastas ir kuklus, nors sau ir savo menui kėlė itin didelius reikalavimus. Asmeniškų jausmų niekada nedemonstravo, mokojo valdytis ir užsigavęs ar užsirašinęs, veikiau užsiskleisdavo savy negu audringai prasišverždavo. Su mumis, savo mokiniais, jis buvo reiklus, bet visada taktiškas, draugiškas ir šiltas. Turėjo puikų humoro jausmą, kuris ypatingai išskildavo žaviuose ekspromtuose. Jo vaidyboj ir režisūroj ypač matėsi dailininkas-skulptorius, jautrus formai, lyrinės prigimties, labiau romantikas, negu realistas. Gal teisingiau būtų pasakius — ne esamas lietuvis, bet įsivaizduojamas lietuvis. Jei ne per didelis pasitikejimas žmonėmis ir optimizmas, sunkiai rasčiau jame kokių ydų (p.191).

Ne kažin kiek turim savo raštijoj sumanias ir vykusias parašytų biografijų, gal dar mažiau tos rūšies veikalo apie iškiluosius mūsų scenos menininkus, tad Blekaitio sukuriamas Jakševičiaus portretas yra tikrai nemažas laimėjimas mūsų grozinę raštijoj.

Paradoksalu, neįtikėtina ir nelaukta nėra, tačiau jis vieninteliu bandymu įamžina mūsų literatūros aktorius atvaizdą. Panaši svaja buvo, pasirodo, sugundžiusi ir kitą autorių — Laimoną Tapiną, parašyti apybraižą *Medyje angelas verčia*, kurio paskirtim buvo pavaizduoti aktorius Bronius Babkauskas „gyvenimo ir kūrybos kroniką“ („Vaga“, 1991).

Panašumai tarp abiejų knygų, žinia, atsitiktiniai, bet įdomūs. Pradinė situacija beveik ta pati. Babkauskiuk suviliuoja scenos pakylon skelbimelis apie steigiamą Kaune, Juozo Miltinio iniciatyva, Darbo rūmų teatrą. Sumanytas, ką besakytumėi, grandiozinis; kuriama dramos studija su visu pagalbinu personalu: bus kalbama apie literatūrą, teatrą, psichologiją. Aktorė Oškinaitė mokys sceninio judesio. Šležas — lietuvių kalbos; solistė Kaupaitė — balso parstatymo, žurnalistas J. Keliuotis — filosofijos ir meno istorijos (p.22).

Babkauskas susigundo, perėina sėkmingai visus patikrinimus, persikelia Panevėžin ir net kurį laiką triumfuoja scenoj, sukeldamas neaiškų, savo „Guru“ pavyduliavimą... Kol atsisiveria prieš jį pastokdėlystės klaiduma, ir paralyžuoja jį baimė.

„O juk išvarė per tuos metus, išvarė Miltinis ne vieną, kuriam pristigo gabumų ar paklusnumo. Todėl žinojo Bronius, kad reikia išskentėti tytomis praryti tuos kartais nepelnytus priekaištus, išskentėti repeticijas, sulaukti spektaklio, kada tavęs nestabdys kiekvieno žodžio“ (p.78).

Šios citatos paskirtis lengvai atspėjama. Būtent, parodyti

kaip kultūringo, atlaidaus geltonsnapiams Jakševičiaus darbo metodai skyrėsi nuo senojo raugo mušto tradicijų, praktikuojamų provincijos sąmūveikloj. Vargu, ar Blekaitiui buvo kada tekę susidurti su tais aktorinio gyvenimo joduoliais. Visų pirma su paranoja. Bet kaip tik todėl, ar nėra jo versija apie slapstus mūsų teatro aspiracijas pernelyg teoretinė, abstrakti? Visi tie jakševičiški ieškojimai išraiškingesnio, stilizuotesnio vaidybinio stiliaus, dvasingumo spektaklyje, tautiškos dvasios atšvaitų, galėjo, kas be ko, įduoti vieną kitą jaunuoliui, bet sunku įtikėti, kad tie sieļojimai būtų veikę daugumą kolektyvo narių. Nejaug Blekaitis užglaisto darbo laudies ryšų išlikti tamsia ir juoda?

Man regis, kad taip, bet tik iš dalies. Vėl tenka prisiminti, kaip baiminasi Blekaitis nukrypti nuo temos, pasimesti kasdienybės apraiškų apsakymuose, jūo labiau, kad jo palėteį trūksta vieno, bet būtino, dažo-cinizmo. Bet nors jis sergstis šių pavojų, nevalia būtų teigti, kad jo knygoj nėsama nuorodų į patologišką atmosferą, tolydžio didėjančią Vilniaus teatro užklusiusio ir skatinusią Jakševičiaus vidinės krizės plėtrą. Ne vien Blekaitis nenutylį pastovios denigravimo akcijos, kurią Juchnevičius bandė visai menkinti Jakševičiaus autoritetą kolegų/kolegių tarpe, įsiai cituoja paraidžiui savo sankirtas su Vilniaus teatro meno vadovu, kurių metu tasai prašpęs isterikon, klykdavo, jog Jakševičius esąs laikomas teatre vien dėl jo žmonos Mironaitės, o šiaip esąs grabas grabiausias...

Kas nuostabu Blekaitio versijoj, tai nė kiek nesumažėjanti autoriaus pastanga išlikti objektyviu Juchnevičiaus adresu. Nepaisant diametraliai priešingų estetinių sampratų, Blekaitis niekur nebando užginti Juchnevičiui išskirtinio talento bei sugebėjimų organizaciniam darbe. Jis pripažįsta, kad Romukas nemažai pramokęs Maskvoj biomechanikos dalykų, praverčiantį aktoriui kuriant vaidmenį.

Užuot operavęs kontrastais, Blekaitis tapo atsargiais po- tepiais savo mokytojo portre- tą, naudodamasis pažinėjusiu jį žmonių liudijimais, sumaniai pasinaudodamas gyvenimo pabaigoj pateiktais Moni- kos Mironaitės iškalbiais teiginiiais. Taip pat nepabūgsta jis kartais skaitytoją stumtelti pavojingų prielaidų link. To- kia skaudžia atodanga norisi laikyti Blekaitio įtarimą, jog prof. Balys Sruoga, ilgametis Jakševičiaus gerbėjas, iš es- mės prisidėjęs prie jo vidinės krizės paastrėjimo ir tuo pačiu prie dvasinio gniuždymo. O buvę taip. Veikiamas vadina- mojo „burn out“, Jakševičius buvo reikalingas tvirtos drau- gės paramos. Jų vietą tačiau

uzėmė suizulėje Studijos kom- somolcai ir komsomolės, ra- gindami jį statyti (dar gy- venom paskutinius Lietuvos saulėlydžio mėnesius, kai pra- sidėjo repeticijos) sovietinio rašalio Korneičuko niekalą — *Platoną Krefetą*. Užuo- at- skleidęs Jakševičiui tamsias būsimųjų nomenklatūrinių užmačias, Sruoga prikabinęs Jakševičių tą pjesę priimti, Netgi pasiūlęs ją perkrikštyti į *Gyvenimo statymą*.

Blekaitis netvirtina, bet pri- simenant tą laikmetį šis, iki tol tvirto savo pažiūrose, me- nininko nuolaidžiavimas rodo prasidedančios kapituliacijos pradžią. Nuo tada Jakševičiaus leidžiamas vis labiau manipuliuojamas. Vilnietis J. Kanopka, prikabiną jį statyti savo saviveiklinę rašliavą — *Judą, Iškarįjotą ir Replėsę*. Vaidilos teatro aktoriai prasi- mano terlentis su kažkoki Belocerkovskio veikalu *Gye- nimas šaukia* ir Jakševičius ateina jiems talkon. Nekitaip, kad tai dvasinis bankrotas, skaudus skaitytojiui, bet Ble- kaitis nebando praleist tų da- lykų negirdomis ir jam pri- klauso skaitytojų padėką.

Algirdas Jakševičius-teatro poetas nėra banaliu, žinomų faktų pergomuliuavimas. At- kurdama tolimos praeitis vizi- jas, Blekaitio plunksna at- dengia nemažą kiekį nelauktų dalykų: visų pirma, kaip ne- patvari nepatikima, išranki yra aktorius atmintis. Ble- kaitio, kaip buvusio spektak- lio dalyvio, troškimas buvo išsiterauti *Marko milijonų* dalyvių tarpe ką reiške jiems pati mintis parodyti Kauno scenoj tokio masto ir sudė- tingumo veikala. Kokia staig- mena buvo Blekaitiui patirti, kad faktiškai tie aktoriai pri- siminė vien savo vargus iš- kalti rolę, spektaklio šventa- dieniškumas, naujoviškumas mitiškoji potekstė, ir panašus dalykai jiems buvę „dangi- skaisiais migdolais“. Ne dau- giau.

Skaudžiausia Blekaitio pa- tirtis buvo Henriko Kačinskio prisipažinimas, kad jis, kurda- mas Kublajaus vaidmenį *Mar- ko milijonuose*, „dirbęs su vaidmeniu, kaip visada“, kad vaidmuo iš jo nepareikalavęs išskirtinės dvasinės sutelk- ties. Tuo tarpu Blekaitiui, kaip kai kuriems spektaklio žiūrovams, buvo susidaręs įspūdis, kad scenoje su prin- cese Kukačin, Kačinskas pra- lenkęs save, kad ta scena bu- vis kažkuo iki tol neregėtu Kauno teatre.

Daugeliui atrodys, kad Ble- kaitio pastanga reabilituoti *Marko milijonų* spektaklį bu- vusių liudininkų pasakojimais ar netgi spaudos ištraukų ga- lalba yra beviltiškas — ar rei- kalas. Kažin, ar tokie prie- limai iš mirusių galimi, net ir turint vidojejuostas, o ką kal- bėti apie padikus prisimini- mus. Bet autoriaus surinkta — informacija išpūdinga savo įvairove.

Kaip minėjom, Blekaitis rūpestingai saugosi nenukryp- ti nuo temos, bet vienoj vietoj prasižengia tai nuostatai, ir skaitytojas jam už tai dė- kingas. Pasirodo, kad jam pa- vyko po ilgų metų išvysti New Yorko Lincoln centro scenoj *Marko milijonai* statomus žy- maus amerikiečio režisieriaus Jose Quinteo. Iš jo pasakojimo aišku, kad jis parėjo iš spe- ktaklio, kaip parmuštas. Tai buvus tikra Jakševičiaus spektaklio parodija. Kaip ta- me Ant. Gustaicio priedainyje: „Absoliučiai tobulai, viskas ejo atbulai“. Kublajaus ir Kuka- čin vaidmenys buvę nureikš- minti, tuo tarpu scenoj bliz- gėte blizgėjęs Markas Polas,

kaip tipingas, veržlus, nieko nepaisančios, kanibalisko, per- galingo kapitalizmo atstovas. Pritrenktas tokio interpretavi- mo, Blekaitis rašo:

„Pamatęs šį jų profesionaliai švarų, techniškai, tačiau be- sielį, kaip Markas Polas, vai- dinimą, aš ėmiau tikėti, jog mes Kaune turėjom puikų spektaklį — nutviekstą min- ties, grožio, širdies ir dvasios“ (p.244).

Šimtaprocentiniai pritariu jo nuosprendžiui, nes ir man *Marko milijonai*, kuriuos ma- čiau bene 1938 metais, buvo nemaža atodanga. Tačiau ne- pilna, nes tik dabar, šimt- metio gale, viena knygėlė atvėrė man mūsų Europen- triškos pasaulėvokos ribotumą ir gedą. Išskirtinai įdomioj savo knygoj *The Chan's Great Continent: China in Western Mind* (N.Y. Norton, 1998) Jonathan D. Spence mėgaujasi, išklodamas visas nesąmones, prietarus ir pramanus, tem- džičius baltosios rasės smegenines šimtmečių šimtmė- čiaias. Ją skaitant, sunku susi- laikyti nuo juoko. Ne vien, pasirodo, Markas Polas nie- kad nebuvo įkėlęs juokos Kiri- jon, bet šimtai tariamųjų do- kumentų buvo falsifikatai; pri- dengiant savo paties krašto santvarkos parodiją.

Prasitardamas apie O'Neill *Marko milijonų*, prof. Jona- than D. Spence pripažįsta, kad anksčiau toji pjesė buvusi Amerikoje populiari ir netgi atverus nebanalų autoriaus požiūrį į mongolų-kiniečių im- periją. Vis tik, jo nuomone, tai buvusi didaktinė pjesė ir, kai tokia tvoskianti nūnai atgyve- na, atnėgi melodramos prie- tingumo veikala. Kokia staig- mena buvo Blekaitiui patirti, kad faktiškai tie aktoriai pri- siminė vien savo vargus iš- kalti rolę, spektaklio šventa- dieniškumas, naujoviškumas mitiškoji potekstė, ir panašus dalykai jiems buvę „dangi- skaisiais migdolais“. Ne dau- giau.

Visa tai perteikti Valstybi- niam teatre, neturinciam nei sukamos scenos, buvo neima- noma ir nenuostabu, kad kriti- kai neturėdami, ką sakyt, su- versdavo visą kalte kompozici- jos palaidumui ir statiškumui. Kaip bebūtų, Blekaitis anali- zuoja tą tariamą spektaklio fiasco įžvalgiai ir nenuobod- dziai. Jo teigimu, premijos ne- sėkmė nepalaužusi Jakševi- čiaus pasiryžimo statyti V. Krėvės *Skirgailą* ir režisūrinis egzemplioriūs buvęs pasigė- retinai detalūs. Bet gausė- jantys, įvairiais keliais pasie- kiantios Jakševičiaus ausis užuominos, kad meno vadovas Vilniaus teatre niekada nelei- siąs jam demonstruoti savo neišmanymo režisūroj, pakirtę jo ambicijas.

Leidinio *Algirdas Jakševi- čius-teatro poetas*, savininko laukia maža, „bet maloni staigmena. Užuo pasitenkinę, kaip įprasta, biografinių žine- lių, pasisavintų iš žinyių bei enciklopedijų žiupsnelių, šiuo- kart leidėjai nusprendė paly- dėti Blekaitio tekstą išsamia ir turininga prof. Broniaus Vaškeliio apybraižą, pavadin- tą: „Jurgis Blekaitis-režisie- rias ir poetas“. Straipsnis ilgo- kas ir ne iš karto suprantama jo atsiradimo istorija. Fak- tiškai logikos nemažai: tuo priedu patvirtinama, jog mūsų teatro tradicijose esama nuo- seklumo ir tęstinumo.

Tiesa buvo toks tragiškas metas Lietuvoj, kada visiems vaidenos, jog Borisas Daugu- vietis bus, parafrazuojant Nerį, atkliuvęs „visiems lai- kams“. Laimei Sruoga, draugo Baltrušaičio padedamas, pa- sikviečia Kaunan Andrių Ole- ką-Zilinską. Tasai po neuž- mirštamo scenoje stebuklo — *Šarano* išsiugdo naują aktorių kartą, Jaunųjų teatrą, kurio

pirmose eilėse sušvinta Ro- mualdo Juchnevičiaus ir Al- girdo Jakševičiaus talentai. Pastarasis savo ruožtu iš- siaugina savųjų meninių tiesų tęsėja ir vykdytoja — Jurgi Blekaitį, kaip paskutinį esta- fetės bėgiką.

Savo sąranga ir stilium prof. Vaškeliio tekstas nesikerta su Blekaitio tekstu. Jis paruoš- tas rūpestingai, aprūpintas bibliografinėmis nuorodomis, kartais į asmeninius archy- vus; žodžiu, tvirtas, universi- tetinio lygio.

Atrodytų, kad mums, iš- eiviams, didžiulia Blekaitio nuveiktų darbų yra žinoma ir tokiam ataskaitiniam prae- nišime neprivalėtų atsirast jokių staigmenų. Pasirodo ne visai taip. Kas, pavyzdžiui, be- gali prisiminti, kad Blekaitio statytoji Škėmos patriotiškoji *Živilė* (praėjusi visai korek- tiškai Montrealyje), buvo pasi- tikta Čikagoj nelauktu ir stul- binančiu antagonizmu. Ji bu- vos kaltinama nihilizmu, bu- dizmu (sic!) ir laisvamanybe. Kas gali prisiminti, kad vienu metu Blekaitis buvo susigun- dęs dirbti (kartu su Škėma ir kitais) New Yorko rusų teatre, žinoma, bematant susidėjusį šiuvių papliupus, kad išsilygnės savo genties.

Kas be ko, stambi šių bio- grafinių faktų dalis pažįstama skaitytojiui iš Blekaitio auto- biografinių, kurią jis buvo įteikęs kolektyviniam savadui *Egzodo rašytojai*. Tam, pasak poeto S. Parulskio, „nereika- lingiausiam lietuviškam leidi- niui“. Bet prof. Br. Vaškeliio atliktoji žinelių sankaupa yra nepalyginamai gausesnė ir išpūdingesnė. Ją skaitant, api- ma nuostaba, kokio tai būta teatre pasivertėlio. Kokio kūrybingo scenos entuziasto. Juo labiau, kad jo sukurtų spektaklių sąrašas nematyti jo- kio nuolaidžiavimo publikos skoniui. Jokių nuvalkiotų ko- medijelių a la „Paskutinis skambutis“, padedanti žiūro- vams virskinti.

Prof. Br. Vaškeliio straipsnis užsklandziamas J. Blekaitio poezijos aptartim. Tai pagirti- nas gestas ir faktiškai senokai lauktas, kadangi ne vien Ble- kaitio lyrika buvo pasitiktą nesvetingai, jai teko būti ap- drabstytai purvais ir ciniškom patyčiom. Br. Vaškeliis nepasi- naudoja interpretacija, kurią pateikia K. Bradūnas kapita- lizme veikale *Lietuvių egzo- do literatūra, 1945-1990*, bet jo mintys panašios. Jis nusi- stebi visuomenės atšiaurumu, neįžiūri joje jokių epigonizmo žymių ir pripažįsta jai formos rafinotumą, tildinį laisvė- jimą iš pernelyg intelektual- linės metaforikos.

Nežinia kieno iniciatyva pa- teko leidinio pradžion Ble- kaitio eilėraštis „Prarastasis rojus“. Jisai tikrai vietoj. Bu- dingu poetui motyvu yra ste- bėtis kūrybinės ekstazės slė- pinija (ar tai būtų teatre, ar galinėjantis su žodžiu), situa- cijom, kada „ant rankų prašos gimę žodžiai“. Iš kitos pusės, eilėraštyje pasiepiamas, iro- nizuojamas momentas, su kuriuo tikriausiai susiduria kiekvienas kūrėjas. Būtent, nepaisant menininko pastan- gų suteikti auditorijai dvasi- nio peno, toji elgiasi snobiškai. Netgi išgyvenusi estetinį pasi- gėrėjimą, ji bambteli po nosim pastabą: „tai buvo, rodos, Jean-Philippe Rameau“. Kaip aliuzija į Blekaitio lyrikos pa- sitikimą, ji tikrai sąmojinga ir iškalbi.

Jurgis Blekaitis, *Algirdas Jakševičius teatro poetas*. Iš Lietuvos teatro praeities. Vilnius, Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas. 1999, 324 psl.